Верховний
Суд

Відновлення втраченого судового провадження та спори щодо нерухомості на деокупованих територіях

Суддя Верховного Суду
Кандидат юридичних наук, доцент
Наталія Сакара

Відсутність судового провадження та забезпечення права на доступ до суду: позиція ЄСПЛ

Перед Судом стоїть питання, чи Країна-відповідач вжила всіх заходів, що їй доступні для організації роботи своєї судової системи у такий спосіб, який би надавав права, гарантовані статтею 6, що застосовуються на практиці в цій конкретній ситуації з огляду на загальноприйнятий принцип, що Конвенція спрямована на гарантування прав, що є реальними та чинними, а не теоретичними та вдаваними.

З огляду на факт, що органи влади як слід розглянули можливість відновлення матеріалів справи заявника, національні органи влади зробили все, що входило до їхньої компетенції за обставин, що склалися, для вирішення ситуації заявника. Заявник не був спрможний вказати будь-які інші конкретні заходи, які б Уряд Країни-відповідача був спрможний вжити на той момент.

Враховуючи перешкоди для досягнення цілей, з якими органам української влади довелося стикнутися, Суд не визнає факт порушення статті 6 Конвенції за обставин, що склалися у цій справі.

Khlebik v. Ukraine, no. 2945/16, 25 July 2017, § 71, 79, 81

У справі першого заявника національні органи влади знайшли деякі документи з матеріалів справи 04 серпня 2016, але прокуратура подала заяву про відновлення матеріалів лише 17 серпня 2017 року, більш ніж через рік. І навіть тоді прокуратура звернулася із заявою, яка не відповідала вимогам національного законодавства, і хоча 13 вересня 2017 року національний суд вказав на цей формальний недолік, прокуратура не спробувала його усунути.

Суд усвідомлює, що обсяг доступних національним органам влади матеріалів був досить обмеженим і могли виникнути сумніви, чи було б цих матеріалів достатньо для ефективного розгляду національним апеляційним судом апеляційної скарги заявника, який мав бути спрямований на дуже детальну оцінку великої кількості доказів у справі.

Однак Суд не може робити припущення щодо висновку, якого могли дійти національні суди у відповідному провадженні про відновлення втрачених матеріалів. Йому достатньо зауважити, що через недостатню ретельність з боку прокуратури національні суди не змогли розглянути питання, чи було цих матеріалів достатньо.

Ситуація другого заявника відрізняється від ситуації заявника в згаданому рішенні у справі «Хлєбік проти України» (Khlebik v. Ukraine), пункт 25), оскільки національне законодавство не передбачає жодної процедури звернення із заявою про відновлення втрачених матеріалів справи у ситуаціях, коли не було ухвалено вироку суду, як у справі другого заявника.

З цієї причини національні суди ніколи не розглядали суть справи заявника та не досліджували можливість відновлення матеріалів справи, навіть з джерел, вказаних заявником у цьому Суді. Суд також вважає переконливим аргумент заявника, що це виключило можливість зняти пред'явлені проти нього обвинувачення та закрити провадження.

Так само, це перешкодило органам державної влади перевірити, чи відповідало суспільним інтересам продовження розгляду кримінальної справи щодо заявника за відсутності будь-яких перспектив прогресу у цьому провадженні і чи переважав такий інтерес шкоду, заподіяну заявнику продовженням провадження.

Отже, було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції щодо заявників.

Kurochenko and Zolotukhin v. Ukraine, no. 20936/16, 53257/16, 11 February 2021, § 108-117

Мета відновлення втраченого судового провадження

Метою відновлення втраченого судового провадження може бути одержання завіреної копії судового рішення, виправлення описок та арифметичних помилок у судовому рішенні, апеляційне чи касаційне оскарження судового рішення, скасування заходів забезпечення позову, вирішення питань, пов`язаних із зверненням судового рішення до виконання, тощо.

Постанова ВС від 13 липня 2026 року у справі № 2-484/2011 (провадження № 61-591св26)

Суд, який здійснює відновлення втраченого судового провадження

За змістом статті 490 ЦПК України питання про відновлення втраченого провадження вирішує суд, який розглядав справу як суд першої інстанції.

Відновлення втраченого провадження здійснюється судом, який розглядав справу як суд першої інстанції, незалежно від того, на якій стадії розгляду (в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанцій) вона перебувала та після такого відновлення матеріали передаються місцевим судом відповідно до суду апеляційної або касаційної інстанцій.

Верховний Суд у постановах від 21 травня 2025 року в справі № 942/924/21, від 17 квітня 2024 року в справі № 2-1597/2003 роз`яснив, що відновлення втраченого (і в разі, коли справу знищено за закінченням строку зберігання) повністю або частково судового провадження в цивільній справі, якщо вона була закінчена ухваленням рішення або постановленням ухвали про закриття провадження, проводиться у порядку, встановленому цим Кодексом, судом, який ухвалив рішення по суті справи або постановив ухвалу про закриття провадження у справі, за заявою осіб, які брали участь у справі (їх правонаступників), або за ініціативою суду (коли це потрібно для вирішення іншої справи, надіслання справи до суду вищої інстанції тощо).

Відновлення втраченого судового провадження є гарантією забезпечення права на судовий захист у цивільному судочинстві. Застосування цього процесуального механізму в разі втрати повністю або частково судового провадження забезпечує можливість реалізації усіх складових права на судовий захист, яке не обмежується лише вирішенням справи судом, а охоплює також право на оскарження судового рішення та його виконання.

Враховуючи, що під час розгляду апеляційної скарги ОСОБА_1 на заочне рішення Дарницького районного суду м. Києва від 28 жовтня 2009 року були відсутні матеріали справи, суд апеляційної інстанції зробив передчасний висновок про залишення апеляційної скарги без задоволення, не порушивши питання про відновлення судового провадження. Без відновлення судового провадження вирішення розгляд цієї справи по суті позовних вимог як в апеляційному, так і в касаційному порядку порядку є неможливим.

З огляду на те, що відповідач звернувся з апеляційною скаргою, апеляційному суду необхідно було направити справу до суду першої інстанції для вирішення питання про відновлення втраченого судового провадження.

Постанова ВС від 10 червня 2026 року у справі № 2-2930/09 (провадження № 61-7732св25)

Повноваження суду при вирішенні питання щодо відновлення втраченого судового провадження

Під час розгляду справ у порядку розділу X ЦПК України «Відновлення втраченого судового провадження» суд не збирає та не досліджує нові докази, не викладає висновків щодо правильності тверджень суду, який розглядав справу, та про обґрунтованість вимог заявника по суті раніше пред`явленого позову за втраченим судовим провадженням. У порядку розділу X ЦПК України суд вирішує процесуальне питання щодо можливості відновлення повністю або частково втраченого судового провадження. Тому посилання на недотримання судами під час розгляду справи у порядку розділу X ЦПК України «Відновлення втраченого судового провадження» положень пунктів 1.1 та 1.6. Бангалорських принципів не має правового значення.

Постанова ВС від 02 квітня 2025 року у справі № 487/1004/16-ц (провадження № 61-11713св23)

У частинах першій, другій статті 494 ЦПК України визначено, що на підставі зібраних і перевірених матеріалів суд постановляє ухвалу про відновлення втраченого судового провадження повністю або в частині, яку, на його думку, необхідно відновити. В ухвалі суду про відновлення втраченого судового провадження зазначається, на підставі яких конкретно даних, поданих до суду і досліджених у судовому засіданні, суд вважає установленим зміст відновленого судового рішення, наводяться висновки суду про доведеність того, які докази досліджувалися судом і які процесуальні дії вчинялися з втраченого провадження.

У разі недостатності зібраних матеріалів для точного відновлення втраченого судового провадження суд відмовляє у відновленні втраченого судового провадження і роз`яснює учасникам справи право на повторне звернення з такою самою заявою за наявності необхідних документів (частина третя статті 494 ЦПК України).

Тлумачення статті 494 ЦПК України свідчить, що обсяг документів втраченого судового провадження, які підлягають відновленню, віднесено на розсуд суду та залежить від мети такого відновлення.

Постанова ВС від 23 травня 2024 року у справі № 2-о-29/11 (провадження № 61-8577св23)

Тлумачення частини першої статті 494 ЦПК України дає підстави для висновку, що допускається відновлення втраченого провадження в частині, якщо провадження втрачено у відповідній частині. При цьому, не допускається відновлення втраченого провадження в частині, якщо воно втрачене повністю.

Ухвала ОП КЦС ВС від 06 лютого 2019 року у справі № 111/2150/13-ц (провадження № 61-24083сво18)

Окремі процесуальні питання, вирішення яких без відновленого втраченого судового провадження є неможливим:

- про поновлення пропущеного строку на подання заяви про перегляд заочного рішення;

  Постанова ВС від 29 травня 2026 року у справі № 494/312/16-ц (провадження № 61-13343св25)
- про перегляд заочного рішення;

  Постанова ВС від 17 червня 2026 року у справі № 663/2036/16 (провадження № 61-2800св26)
- про відкриття апеляційного провадження;

  Постанова ВС від 08 квітня 2026 року у справі № 142/726/14-ц (провадження № 61-16218св25),
- про відмову у відкритті апеляційного провадження на підставі частиною другою статті 358 ЦПК України;

  Постанова ВС від 09 вересня 2026 року у справі № 757/11481/17-ц (провадження № 61-6698св26)
- про видачу дубліката виконавчого документа

  Постанова ВС від 24 квітня 2024 року у справі № 516/263/22 (провадження № 61-18243св23)

Особливості обчислення строку для подання заяви про відновлення втраченого судового провадження

Заява про відновлення втраченого судового провадження подається до закінчення строку пред`явлення виконавчого документа до виконання.

На час видачі банку виконавчого листа у справі №2-15/10 діяв Закон України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 року № 606-XIV, у статті 22 якого було передбачено, що виконавчий документ може бути пред`явлено до виконання протягом року, якщо інше не передбачено законом.

05 жовтня 2016 року набрав чинності Закон України «Про виконавче провадження» від 02 червня 2016 року № 1404-VIII (далі - Закон №1404-VIII).

Виконавчі документи можуть бути пред`явлені до примусового виконання протягом трьох років, крім посвідчень комісій по трудових спорах та виконавчих документів, за якими стягувачем є держава або державний орган, які можуть бути пред`явлені до примусового виконання протягом трьох місяців. Строки, зазначені в частині першій цієї статті, встановлюються для виконання рішення з наступного дня після набрання ним законної сили чи закінчення строку, встановленого в разі відстрочки чи розстрочки виконання рішення, а якщо рішення підлягає негайному виконанню - з наступного дня після його прийняття. Строки пред`явлення виконавчого документа до виконання перериваються у разі пред`явлення виконавчого документа до виконання (частини перша, друга, пункт 1 частини четвертої статті 12 Закону №1404-VIII).

У разі повернення виконавчого документа стягувачу у зв`язку з неможливістю в повному обсязі або частково виконати рішення строк пред`явлення такого документа до виконання після переривання встановлюється з дня його повернення, а в разі повернення виконавчого документа у зв`язку із встановленою законом забороною щодо звернення стягнення на майно чи кошти боржника, а також проведення інших виконавчих дій стосовно боржника - з дня закінчення строку дії відповідної заборони (частина п`ята статті 12 Закону №1404-VIII).

Скасовуючи ухвалу суду першої інстанції у цій справі про відмову у відкритті провадження за заявою АТ «Ощадбанк про відновлення втраченого судового провадження та направляючи справу для продовження розгляду, апеляційний суд, дослідивши наявні у справі докази та надавши їм належну оцінку, правильно виходив із того, що висновок суду першої інстанції про пропуск заявником строку пред`явлення виконавчого документа до виконання є помилковим.

Апеляційний суд обґрунтовано зазначив про те, що виконавчий лист, виданий на виконання рішення суду у справі від 23 березня 2012 року № 2-484/2012, неодноразово пред`являвся до виконання та повертався стягувачу на підставі відсутності у боржника майна, а тому відповідно до статті 12 Закону України «Про виконавче провадження» строк пред`явлення виконавчого документа щоразу переривався і починався заново з дня його повернення. Останнє повернення виконавчого документа відбулося 28 грудня 2021 року, відтак за загальним правилом строк його повторного пред`явлення мав сплинути 28 грудня 2024 року.

Крім того, апеляційний суд дійшов правильного висновку про те, що з набранням чинності Законом України від 15 березня 2022 року № 2129-IX на період дії воєнного стану всі строки, визначені Законом України «Про виконавче провадження», у тому числі строк пред`явлення виконавчих документів до виконання, перериваються та продовжують свій перебіг лише після припинення або скасування воєнного стану. Тож, оскільки воєнний стан триває, строк пред`явлення виконавчого документа до виконання на момент звернення заявника із заявою про відновлення втраченого судового провадження не сплив.

Постанова ВС від 13 липня 2026 року у справі № 2-484/2011 (провадження № 61-591св26)

Повноваження апеляційного суду у разі невідновлення/часткового відновлення втраченого судового провадження

Застосування судом аналогії закону можливе виключно у тому разі, якщо є прогалина у законі у регулюванні певних відносин, тобто існують суспільні відносини, що відносяться, зокрема до сфери регулювання процесуального права, проте ці відносини не врегульовані жодними нормами процесуального права, втім за своїм змістом, значущістю та актуальністю вимагають такого правового врегулювання у процесуальному законі.

Оцінюючи спірні цивільні процесуальні відносини, Верховний Суд виснував, що перелік підстав для закриття апеляційного провадження чітко та вичерпно визначений у статті 362 ЦПК України, розширеному тлумаченню цей перелік не підлягає, інші підстави закриття апеляційного провадження не можуть бути застосовані судом.

Апеляційний суд, будучи судом встановлення, дослідження та з`ясування питань про факти, може встановлювати обставини справи, приймати, досліджувати та надавати оцінку доказам. На відміну від суду апеляційної інстанції, Верховний Суд є судом оцінки права, а не встановлення фактів, тому не має можливості приймати та оцінювати докази. А тому цілком логічно законодавець передбачив у частині четвертій статті 494 ЦПК України виключно для суду касаційної інстанції право на закриття касаційного провадження, якщо втрачене судове провадження не відновлено або відновлено неповністю.

Застосування судом апеляційної інстанції за аналогією закону частини четвертої статті 494 ЦПК України є недопустимим, оскільки процесуальне законодавство не містить такої підстави для закриття апеляційного провадження, як неповне відновлення судового провадження, й зазначене «мовчання законодавця» не є прогалиною у законі, враховуючи відмінності у призначенні та повноваженнях суду апеляційної інстанції та суду касаційної інстанції

Постанова ОП КЦС ВС від 12 червня 2023 року у справі № 2-7985/2003 (провадження № 61-9312сво22)

Виходячи з викладеного, у цій справі апеляційний суд не врахував, що той факт, що у ЦПК не визначено повноважень для суду апеляційної інстанції щодо повернення апеляційної скарги у разі втрати судового провадження та неможливості його відновити повністю або в необхідній частині, не є прогалиною у законодавстві, яка підлягає довільному усуненню. Застосування судом апеляційної інстанції аналогії закону і повернення апеляційної скарги на підставі статті 357 ЦПК у цій справі є недопустимим, оскільки процесуальний закон не визначає такої підстави для повернення апеляційної скарги, як неможливість відновлення судового провадження, і це не є прогалиною у законодавчому регулюванні.

Апеляційний суд не звернув уваги на те, що ОСОБА_1 в апеляційному порядку оскаржує ухвалу суду першої інстанції про заміну сторони у виконавчому провадженні правонаступником, і в цьому випадку ОСОБА_2 має можливість підтвердити та надати відповідні докази, що вона є спадкоємицею першої черги, яка прийняла спадщину, тобто має необхідні документи для відновлення знищеного судового провадження.

З огляду на викладене необґрунтованим є висновок суду апеляційної інстанції, що він за наявності у його провадженні апеляційної скарги ОСОБА_1 та відмови суду першої інстанції у відновленні втраченого судового провадження позбавлений можливості перевірити законність та обґрунтованість оскаржуваної ухвали суду першої інстанції й ухвалити судове рішення в межах повноважень, визначених статтею 374 ЦПК.

Постанова ВС від 29 жовтня 2025 року у справі № 6-55/11 (провадження № 61-1185св25)

Документи, що не потрібні для підтвердження права власності на нерухоме майно

На переконання колегії суддів, під час вирішення спору апеляційний суд не врахував, що, звертаючись до суду з позовом, позивачі зазначали, що як єдині спадкоємці, які прийняли спадщину, вони вчинили всі необхідні дії для отримання свідоцтва про право на спадщину. Проте з незалежних від них причин не мають можливості оформити спадкові права в нотаріальному порядку через відсутність оригіналів правовстановлюючих документів на нерухоме майно, а тому враховуючи наявність зареєстрованого за спадкодавицею права власності на нерухомість, апеляційний суд дійшов передчасного висновку про відсутність підстав для визнання за позивачами права власності - виключно через ненадання технічної документації на спадкове майно.

Таким чином, на переконання колегії суддів, відмова у задоволенні позову з підстав ненадання позивачами до суду технічного паспорта на нерухоме майно, яке є об`єктом спадкування, без належного дослідження наявних у матеріалах справи доказів зареєстрованого права власності спадкодавиці на це майно, є передчасним висновком апеляційного суду щодо відсутності підстав для задоволення позовних вимог.

Постанова ВС від 03 вересня 2025 року у справі № 205/3457/24 (провадження 61-1417св25)

Верховний
Суд

Дякую за увагу!